

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

§. 4. De singulis Tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus. Quaedam
de cantu Gregoriano.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

erant. De triplici hoc genere differunt antiqui Musici Aristoxenus, & Nicomachus Geratenuus in suis Harmonicis institutionibus, Euclides item, & Theo Smyrnaeus, & ex ipsis alii recentiores. Porro genus Enharmonicum illud dicitur, quod pluribus spatiis, & angustioribus separatur: cantatur autem per diesim, & diesim, & ditonum. Chromaticum autem per duo inæqualia semitonia, & trihemitonium constans ex tono, & semitonia minori conscendit. Diatonicum verò per duos tonos, & semitonium naturaliter procedit. Hoc postremum aliis generibus dignitate, & efficacia præeminet; & sine ejus mixtura reliqua duo subsistere nequeunt; atque ideo supradictam opinionem mirabiliores musicæ effectus Chromatico, & Enharmonico generi tribuentium damnat, ac pluribus confutat Joseph Zerlinus, excellētissimus musicorum. Accedit ad rationem experientia: nam Enharmonicum ob nimiam difficultatem, Chromaticum ob nimiam molliem jam pridem ab usu recessit, ut docet Macrobius. Plato quoque antiquissimus Philosophorum solo Diatonico utebatur, quod & mundanæ musicæ adscripsit. Plutarchus repudiatum asserit Enharmonicum genus, quod sensui ingratum foret. Aristoxenus initio libri primi veteres solo genere Enharmonico usos esse perperam asserit, cætera neglexisse, vel ignorasse, de quo acriter reprehenditur à Proclo lib. 3. in Timæum Platonis. Damascius in vita Isidori Philosophi apud Photium, Natus, inquit, ad musicam Asclepiodorus, deperditum tamen Enharmonicum genus non potuit revocare, quamquam alia duo cantus genera rescinderet, & reprimeret, alterum Chromaticum appellatum, alterum diatonicum: harmoniam tamen non invenit, quamvis magades mutarit, & transposuerit non minus quam viginti duas: Sunt autem magades instrumenta musica tabula quadrata repanda, quæ in se recipit chordas, & efficit sonum. Dicitur etiam magadinum ea pars lyrae, in qua plectrum illiditur, ubi scilicet percussio chordarum fit manu dextera, ut Budæus notavit. Vide Suidam verbo *μαγάδες*. Aristoteles item solum genus diatonicum commendat: & tamen musicam illorum temporum mirabilem fuisse exem-

pla crebra testantur. Seryanda igitur est ejusque modi proprietas: nam ut verbis utar Plutarchi, si musicæ peritiæ accedat facultas judicandi, his prædium constat perfectum musicum fore. Qui enim novit Doricum tonum, neque tamen judicare potest ubi is propriè, & convenienter usurpetur, non sciet quid faciendum sit, neque genium ejus servabit. Idem auctor eos redarguit, qui initio carminis hypodorium, in fine mixolydium, aut Dorium: hypophrygium & Phrygium in medio adhibent: quam culpam multi recentiores committunt omnium tonorum definitiam confundentes, solidam enervantes concinnitatem, ut auribus gratificentur. Sic fit, ut eorum musica talis sit, qualem Plato describit in Philebo, quæ videlicet obscuritatem multam habeat, soliditatem paucam. Sed jam tractatum ad singulos tonos conferamus.

§. IV.

De singulis tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus. Quædam de cantu Gregoriano.

1. **P**rimam sedem ordine, & dignitate tenet Dorius. Hic à Platone, & Aristotele cæteris omnibus præfertur. Hoc modulo psallebant antiqui profodia multa, & pæana, erotica etiam, & quæ spondæa nominantur. Dux ad benè vivendum existimatur hic modus. Arcades, & Lacedæmones hoc impensius delectabantur, teste Polybio. Virilem, ait Athenæus, præ se fert gravitatem, & magnificentiam, unde veteres eo utebantur ad efformandos adolescentum mores. A Cassiodoro pudicitia largitor, & castitatis effector dicitur. Hoc Pythagorici summo manè ad intermissa studia se excitabant. A Ptolomæo, qui octo tonos sphaeris cælestibus convenire docet, luminoso soli comparatur, nam sicut Sol humida exsiccet, noctisque tenebras fugat; ita hic tonus, qui phlegmati dominatur, pigritiam, stuporem, somnum, mœstitiam, & confusionem ex motione phlegmatis proveniente statim expellit. Viris præclaris, magnoque ingenio præditis convenit. Modestus est, hilaris, curiosus, magnificus, sublimis, nihil solum habens, nihil molle, & ad omnes affectus idoneus. Ali-

1 Theod. lib. 2. Matth. cap. 9. & seqq.
 2 Zerlin. par. 2. cap. 9. 3 Macrobius in Somn. Scip. li. 2.
 4 ap. 4. 5 Plutarch. li. de musica. 6 Photius Cod.
 242.

y Polyb. lib. 4. z Athen. lib. 14. a Cassiod. lib. de music.
 sca. b Ptolom. lib. 3. Harmonic. c. 11.

Aliquando chorda ejus finalis in mese constituitur; & tunc idem est, ac Hypermixolydius Ptolomæi, & à recentioribus præficus novus tonus, ab aliis Æolius nuncupatur.

2. Secundo loco Hypodorius, sive subdorius est contrario modo se habens, somnum enim lenem inducit, eoque Pythagorici vespere utebantur ad mitigandas animi curas, & quietem conciliandam. Pigris, mœstis, ac miseris convenit, & ut docet Calliodorus, animi temperates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit. Ab Aristotele magnificus, constans & gravis dicitur. Æolium à quibusdam, sed falso, nuncupari docet Scaliger *d*. Lunæ comparatur, quæ infimum tenet locum inter Planetas, rebusque humidis præest: ita hic tonus flebilis, & gravis, cæterisque inferior est usque ad postremam vocem Monochordis descendens. Verba quæ mœsticiam inducunt, lacrymas movent, liberationem ab angustiis, calumniis, & servitute deprecantur, huic tond attribuntur. Si desinat in mese decimus, & Hypoælius vocatur. De hoc, & cæteris plagalibus hæc scribit Athenæus *e*. Sicut nos subalbus dicimus, quod albo simile est: subdulce, quod accedit ad dulce, quamvis non sit hujusmodi: ita & Hypodorium appellatum fuisse arbitror, quod Dorium valde non fit.

3. Tertius sequitur, quem Phrygium dicunt. Mari attribuitur, nam furiosus est, & incitativus, iram provocat, pugnas excitat, & votum furoris inflammat. Vehementem, & acutum vocat Clemens Alexandrinus *f*, & ipsa acuminis velocitate vehementius percellit animum. Huic modo carmen congruit anapestum. Fortes habet saltus in sua progressionem, convenitque superbis, iracundis, crudelibus, cholericis, & furiosis. Verba requirit aspera, deque præliis spiritualibus, vel temporalibus pertractantia, & quæ celerius debeant affectus concitare. Hunc autem simul cum Dorico Plato, & Aristoteles præ cæteris commendant: ejus tamen usum adolescentibus interdixerunt, quod eorum affectus nimium circa decorum commoveat. Suisberienfis *g* hunc modum vituperat tanquam incitantem ad lasciviam, cum potius ad certamina provocet; sed Marti amicam Venerem fabulantur Poetæ. Entheus à Luciano nuncupatur. De Phrygia harmonia eruditè

c Aristot. sec. 19. Problem. *d* Scalig. l. 1. Poëtic. c. 19. *e* Athen. l. 14. *f* Clem. Alex. li. 6. Strom. *g* Suisberien. lib. 1. Poëtic.

Læli. Bisfiola Hor. subf. tom. 1. lib. 15. cap. 18.

4. Quartus est Hypophrygius mollis, compunctivus, choleram mulcens, blandus, adulatorius, & attractivus. Mercurio assimilatur, cujus natura cum bonis bona, cum malis pessima est: sic adulatores, quibus hic tonus maxime congruit, bonis & malis, sapientibus & insipientibus æqualiter se accommodant. Illis item competit, qui faciles sunt, teneri, statimque sedari, ac mitigari solent, & in omnem partem converti. Hoc Cretenses, & Lacedæmones à pugna revocabantur. Verba quæ blanditias, admonitiones, deprecationes, deceptiones, & detractiones significant, huic tono sunt assignanda. Dicit Aristoteles quod Hypophrygius animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. Hæc proprietas quamvis Phrygio propriè conveniat, huic tamen deneganda non est ob affinitatem, quam habet cum suo authento, quem & aliquando imitatur.

5. Quintum occupat locum Lydius. Hic sanguinis dominium obtinet, & Jovi comparatur, qui homines sanguinos, benevolos, mites, & jucundos sua influenza facit. Delectabilis est, choreis & saltationibus idoneus, & cum quadam voluptate resiliens. Nimias curas, ait Calliodorus, animæque tædia remissione reparat, & oblectatione corroborat: anxios lætificat, revocat desperatos. Verba lætitiæ denotantia, & quæ victoriam, ac triumphum celebrent hujus toni propria sunt. Quando desinat in trite diezeugmenon undecimus tonus, sive Jonicus, vel etiam Jastius à recentioribus; ejusque plagis duodecimus, hypojonius, vel hypojastius nuncupatur. Harmonias Lydias lætuosas esse asserit Plato *h*, sed de hypolydiis, & mixolydiis intelligi debet: Lydia enim simplex, & principalis hilaris est, quare Propertius *i* in campis Elisiis Lydia pleetra resonare commemorat.

6. Sextam tenet sedem Hypolydius, qui pius, devotus, humanus, & lacrymabilis est. Veneri attribuitur, cujus influenza homines reddit ad pietatem, amorem, & plañtum proclives. Differt ab Hypodorio, quia fletus ab illo causatus ab angustiis, & anxietatibus oritur: hic autem ex devotione, & læticia, vel ex affectu commiserationis erga proximum procedit. Verba igitur hos affectus inducentia, vel explicantia ei propriè competunt. In hujusmodi

Ttttt 2 com-
h Plato 3. de Rep. *i* Propert. lib. 4. el. 7

compositione advertendum est, ut voces gradatim progrediantur, sintque inter se colligatae, & coadunatae.

7. Septimus Mixolydius est, qui suis modulis duplicem producit effectum, incitat enim ad gaudium, sed statim revocat ad mœsticiam. Dicitur Mixolydius, quia cum Lydio communionem habet. Eo in tragœdiis utebantur antiqui, nam & melancholiam movet, partem habet incitationis, ac jucunditatis. Quos Saturnus sua influentia tristes facit, hic tonus concinnitate sua ad quietem incitat, & adducit. Intellectum obtusis acuit, sanctique Spiritus dona designat. Altior est omnibus tonis, perque suas, & jucundos saltus progreditur: tum terreno desiderio gravatis cœlestium appetentiam indulget. Ex his patet, quæ verba huic tono conveniant. A Julio Polluce Locrensis appellatur. Hos septem tonos dumtaxat agnoscebant Pythagorici, teste Jacobo Fabro ², quod totius universi harmonia septenario numero secundum ipsos comprehendatur.

8. Octavum tonum, quem Hypomixolydium & Hyperiaetium vocant, adjecerunt septem præscriptis recentiores, ne Mixolydius suo plagali careret. Firmamento attribuitur varia stellarum figuratione distincto, nam & omni negotio convenit, & immunis est ab omnibus qualitativibus. Super omnes tonos insita quadam dulcedine, & venustate nitescit. Suavis, canorus, atque moratus dicitur, & soliditatem futuræ gloriæ representat. Viris discretis convenit, & qui subtili ingenio profunda speculantur. Verba itaque de rebus altis, & cœlestibus pertractantia ad hunc tonum non incongruè pertinebunt. Dicitur quoque deprecativus esse, quo propterea utendum erit cum aliquam felicitatem, & gloriam etiam cum lacrymis cupimus obtinere. Habet hic tonus hoc cum primo commune, quod omnia verba, quæ commodè nequeunt reliquis applicari, ad hunc poterunt reduci; est enim aptus ad omnes affectus, & omnium capax.

9. Cæterum S. Gregorius Magnus cantum planum instituit, qui de plano procedens singulas notas brevis temporis æquali mensura dimittitur. Non enim variarum vocum concordem discordiam, & concinnam per intervallorum distantiam melodiam observavit; sed certos tantum limites, & terminos cujusque toni constituit, certosque vocum transitus, & pro-

² Faber in suo l. 4. element. musicalium.

gressiones secundum naturalem diatonici generis dispositionem. Observat autem Franchinus ¹ Sanctum Gregorium in nocturnis Responsoris vehementer, & dissolutè somnolentos ad vigilandum hortari: in Antiphonis planè, atque suaviter sonare: in introitibus quasi voce præconis ad divinum officium evocare: in Alleluja & versibus divino jubilo dulciter gaudere: in tractibus & gradualibus protensè, atque humiliter procedere: in offertoriis, & communionibus quamdam servare mediocritatem. Ut ipse verò cantus supernæ Patriæ lætitiæ indicet, aliquando sine voce longum edit sonum jubilationis pluribus notis sub una syllaba descriptis, quod maximè fit hac voce *Alleluja*. Illi enim qui cantant, ait Augustinus ^m, cum ceperint in verbis Canticorum exultare lætitiæ, veluti impleri tanta lætitiâ, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum jubilationis. Jubilus sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista jubilatio, nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim, quem fari non potes; & si eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi ut jubiles? Ut gaudeat cor sine verbis, & immensa lætitudine gaudiorum metas non habeat syllabarum. Narra- rat Joannes Diaconus ⁿ in vita Magni Gregorii, qualiter Beatissimus Pontifex Cantorum scholam instituerit, & cantum Ecclesiasticum reformavit. Queritur autem Gallos, & Germanos, Gregorianis cantibus quædam propria miscuisse: cujus rei hanc reddit rationem. Alpina siquidem corpora vocum suarum tonitruis altifone perstreptentia susceptæ modulationis dulcedinem propriè non resultant: quia bibuli gutturis barbara feritas dum inflexionibus, & repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore quasi plaustra per gradus confusè sonantia rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat. Refert deinde, qualiter Carolus Magnus cantum Ecclesiarum Galliarum ad Romanæ dulcedinis præscriptum revocavit, directis in Gallias ea de causa duobus cantoribus à Sanctissimo Papa Adriano. Scribit Henricus de Knyghron Canonicus Leycestren. libro 2. de eventibus Angliæ circa annum 1072. fuisse quemdam

¹ Franchin. l. 3. c. 8. in Aug. in Psal. 32. Conc. 14
ⁿ 19. Diacon. l. 2. cap. 6. & seqq.

ignominiosum Abbatem nomine Thuristinum, qui inter ceteras stultitiæ suæ ineptias Gregorianum cantum in officio aspernatus, Monachos cœpit compellere, ut Wilielmi cujusdam Fificanensis Monachi cantum excercerent. Hujus ineptiam in fine præcedentis sæculi quidam imitati cantum quemdam ridiculum expulso Gregoriano introduxerant, non sine maximo Ecclesiasticæ gravitatis detrimento. Sed hæc de cantu dicta sunt satis, jam rectè canendi disciplinam breviter explicare ex sanctis Patribus aggredior.

s. V.

Qualis esse debeat Ecclesiasticus cantus.

Quæ vitia à Cantoribus vitanda. Quinam conseantur bene cantare. Quæ vera musica, quis verus anima concertus sit.

1. **V**Nde autem mihi potius exordium, quàm à sanctissimo Patre Bernardo^o in re præsertim ascetica, & religiosa^o is igitur Epistola ad Abbatem Arremarensem qualis debeat esse cantus sic describit. Cantus plenus sit gravitate, nec lasciviam resonet, nec rusticitatem. Sic suavis, ut non sit levis: sic mulceat aures, ut moveat corda. Tristitiam levet, iram mitiget, sensum literæ non evacuet, sed fecundet. Non est levis jactura gratiæ spiritualis levitate cantus abduci à sensuum utilitate, & plus sinuandis intendere vocibus, quàm rebus insinuandis. Item ꝑ alibi cantantium vitia sic redarguit. Sunt quidam voce dissoluti, qui vocis suæ modulatione gloriantur, nec tantum gaudent de dono gratiæ, sed etiam alios spernunt. Tumentes elatione aliud cantant, quàm libri habeant, tanta est levitas vocis, forsitan & mentis. Cantant, ut placeant populo, magis quàm Deo. Si sic cantas, ut ab aliis laudem quæras, vocem tuam vendis, & facis eam non tuam, sed suam. Habes in potestate vocem tuam, habeto & animum. Frangis vocem, frange & voluntatem. Servas consonantias vocum, serva & concordiam morum. Cave ne sicut delectaris altitudine vocis, delecteris elatione mentis. Ingenium musicum à proportionem in voce reducendum esse ad proportionem in men-

te ostendit Plotinus⁹. Nimis enim indignum videtur, & nimis flendum, ut ait Augustinus⁷, per suam scientiam versum bene currere, citharamque concinnare, & suam vitam, seque ipsam quæ anima est devium iter sequi, & dominante sibi libidine cum turpissimo se vitiorum strepitu dissonare. Extat etiam in antiquissimo nostri Ordinis statuto optima canendi institutio, quam idem sanctissimus Pater Bernardus suis discipulis reliquit. Psalmodiam, inquit, non nimium protrahamus, sed rotundè & viva voce cantemus. Metrum & finem versus simul intonemus, & simul dimittamus. Punctum nullus teneat, sed statim dimittat. Post metrum bonam pausam faciamus. Nullus ante alios incipere, & nimis currere præsumat, aut post alios pneuma trahere, vel punctum tenere. Simul cantemus, simul pausemus semper auscultando. Quicumque incipit Antiphonam, aut Psalmum, Hymnum, Responsorium, Alleluja, unam aut duas partes solus dicat aliis tacentibus: & ab eo loco, quo ille dimittit, alii incipiant non repetentes, quod ille jam dixit. Monemus vos dilectissimi, ut, sicut reverenter, ita & alacriter Domino assistatis non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis, & remissis vocibus muliebri quiddam de nare sonantes, sed virili sonitu & affectu voces sancti Spiritus depromentes. Viros enim decet virili voce cantare, & non more femineo tinnulis vel falsis vocibus veluti histrionicam imitari lasciviam; & idè constituimus mediocritatem in cantu servari, ut gravitatem redoleat, & devotio conservetur. Hæc statutum Cisterciense. Liqueat autem ex dictis, quænam debeant vitia Ecclesiastici cantores evitare.

2. Et primò quidem receptum à majoribus cantum integrum oportet, & illibatum custodire, ne si semel aberrare cœperimus à semitis antiquis, quas posuerunt Patres nostri, paulatim inconsultis mutationibus religionis integritas destruat. Mutant mores qui mutant cantum, ut supra ex Platone monstratum est. Deinde in ipso cantu auream decet servari mediocritatem, ut, qui beneficii fructus, corporisque alimenta integra percipere volunt, integrum etiam persolvant officium, non tumultuaria quadam præcipatione

T t t t 3 lon.

^o Bern. Ep. 312. & sup. Cantic. serm. 47. ꝑ Idem, sitamen ipse est, de inter, domo. cap. 51.

⁹ Plotin. Em. 1, lib. 3. cap. 1. * Aug. lib. 2. de ordine cap. 2.